

**Baymirza HAYİT, “BASMATSCHP”, Nationalar Kampf
Turkestans in den Jahren 1917 bis 1934 (1917 Yılından 1934
Yılına Kadar Türkistan’ın Milli Mücadelesi), Köln,1992,
III+464s., (Dreisam Verlag), 1. Ausflage.**

Serap TABAK

20.yy.’ın sonlarına yaklaşırken diyebiliriz ki; yüzyılımızın en önemli siyasi olaylarından biri I.Dünya Savaşı’ndan sonra kurulmuş olan Sovyetler Birliği’nin 1989 yılından itibaren dağılmaya başlaması ve birliği oluşturan irili ufaklı pek çok devletin bağımsızlığını kazanmalarındır. Bağımsızlığını kazanan devletlerden büyük bir kısmını Türk asıllı devletler oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği’nde uzun yıllardan beri hakim olan komünist sistem sebebiyle Türkiye ile bu Türk devletleri arasında bağlantı kurulamamıştır. Yakın zamana kadar, Türk devletlerindeki halkın yaşayışı, örf ve adetleri ile tarihleri hakkında yeterli bilgiye sahip değil idik.

“BASMATSCHI”, *Nationalar Kampf Turkestans in den Jahren 1917 bis 1934*, (1917 Yılından 1934 Yılına Kadar Türkistan’ın Milli Mücadelesi) adlı, eserini tanıtmaya çalıştığımız Baymirza Hayit, 17 Aralık 1917’de Türkistan’ın Nemengân şehrinin Yerçek köyünde doğmuştur. 1934 yılında girdiği Taşkent’teki Orta Asya Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi’ni 1939 yılında bitirdi. II. Dünya Savaşı’na katıldı. 1942 yılının Kasım ayında, Berlin’deki Milli Türkistan Birlik Komitesi’ne üye olarak, Türkistan milli kuvvetlerinin askeri ve sosyal meseleleri ile meşgul oldu. 1947 yılında Münster/Westfallen Üniversitesi’ne girip, İslami İlimler, Orta ve Yeni Çağ Tarihi ile Slav dillerinde çalışmalar yaparak 1950 yılında felsefe doktoru ünvanını almıştır. Hayit, Doğu Avrupa Araştırma Enstitüsü’nde Prof.Dr. von Mende ile de birlikte çalışıp pek çok bilimsel eser ve makale yayınlamıştır. 1957 yılında Uzbek-Türkisch-Englisch Dictionary’nin (Özbekçe-Türkçe-İngilizce Sözlüğün) Özbekçe bölümünü

tamamladı. Baymirza Hayit, Türk Ansiklopedisi'nin Türkistan ve Türk dünyası ile ilgili bir çok maddelerini de yazmıştır.

1917-1924 yılları arasında, önce Fergana'da başlayan daha sonra Buhara, Semerkand ve Hive'ye kadar yayılan ve kısa aralıklarla 1934 yılına kadar devam eden, Rus emperyalizmi aleyhtarı isyan hareketlerine Dünya'da ve Rusya'da "Basmacı (Basmaçı)" adı verilmektedir.

Türkistan'daki milli mücadeleyi idare edenler, 1917 yılının Aralık ayı'nda Hokand'da toplanan IV.Müslümanlar Kurultayı'nda "Türkistan Muhtar Cumhuriyeti'ni" ilan ettiler. Türkistan Muhtar Cumhuriyeti, hem Taşkent'deki Sovyet komiserleri hem de Moskova'daki Sovyet yönetimi tarafından tanınmadı.1918 yılının Şubat ayında, Rus ve Ermeni askerlerinden oluşan kuvvetler Hokand'a hücum edip, şehri işgal etti. Hokand şehrinin işgali ve buradaki Türkistanlıların düşmandan kurtulmak için verdikleri mücadele Türkistan'da hürriyet mücadelesinin "Basmacı'nın" yeniden başlamasına yol açtı. Basmacılık Hareketi. 1919 yılının ortalarında Rusya'yı büyük tehlikeye soktu. Rusya ile Türkistan arasındaki bütün bağlar koptu. Moskova 'daki Rus hükümeti, Türkistan Cephesi'nin Başkomutanlığına M.V.Frunze'yi getirdi. 1920 yılında da Frunze komutasındaki Rus orduları ile Basmacılar arasındaki mücadele devam etti. Türkistan'daki Milli Mücadele'nin başkanı olan Şir Muhammed Bek, 3 Mayıs 1920'de Fergana'da "Türkistan Müstakil Hükümeti'ni" kurdu. Yeni devletin hükümet başkanlığı ve başkomutanlığı görevlerine de Şir Muhammed bek seçildi. 1920 yılında, Kızıl Ordu Hive Hanlığı ile Buhara Emirliği'ni işgal etti. Rus hükümeti, Türkistan'ın bu bölgelerinde halk cumhuriyetleri kurarak, Rus hakimiyetini yerleştirmek istiyordu. Bu bölgelerde yaşayan halk ise Rus hakimiyeti altına girmek istemediğinden, 1920 yılından itibaren Buhara ve Hive Emirlikleri'nde de Milli Mücadele başladı.

Türkistan'da Basmacılık Hareketi, Enver Paşa'nın 8 Kasım 1921'de Buhara'ya gelmesinden sonra daha da şiddetlendi. Türkistan mücahidlerinin reisleri, 15 Nisan 1922'de Kafirnigan'da toplanarak Enver

Paşa'yı kendilerine başkomutan ve siyasi rehber olarak seçtiler. Ruslar, 19 Nisan 1922'de Enver Paşa'ya barış teklifinde bulundularsa da Enver Paşa, bu teklifi kabul etmedi. 4 Ağustos 1922'de Belcuvan'da Enver Paşa şehid düştü.

Basmacılık Hareketi'nin ikinci dönemi ise; 1924 yılında başlayıp 1935 yılında sona erdi. Bu dönemde Ruslar, Türkistan'daki müstakil Türk devletlerinin hakimiyetlerine son verdi. Bu devletlerin toprakları yeniden kurulan Özbekistan ve Türkmenistan Sovyet Cumhuriyetleri vasıtasıyla Sovyetler Birliği'ne ilhak edildi. Böylece, Türkistan 1924 yılında beş parçaya ayrıldı. Bu sırada, Türkistanlılara karşı mücadeleyi de, Sovyetlerin "Orta Asya Askeri Mıntıkası" devam ettirdi.

B. Hayit, eserini yedi bölüm halinde tasnif ederek, şu şekilde ele almıştır:

Önsöz

Giriş

I. Bölüm: Basmacı Hareketi'nin Başlangıcında Türkistan

II. Bölüm: Basmacı Hareketi'nin Merkezi Olarak Fergana Vadisi

III. Bölüm: Buhara Emirliği'ne Karşı İlk Sovyet Saldırısı

IV. Bölüm: Türkistan-Sovyet Rusya Cephesindeki Savaş

Karşısında Milli Bağımsızlık Teşebbüsü

V. Bölüm: Milli Savaş ve Enver Paşa (1921-1922)

VI. Bölüm: Türkistan Milli Mücadelesi'nin Son Devresi (1922 Yılından 1934 Yılına Kadar)

VII. Bölüm: Türkistan'daki Milli Mücadele'nin Gelişiminin Birkaç Açıklaması

Bibliyografya

İsim dizini

Fihrist

Teşekkür

Yazar, eserin asıl kaynaklarını, Rusya'daki Bağımsız Türkistan

devletleri olan Kazakistan Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'daki arşiv ve kütüphaneler ile Rusya dışında Alman, İngiliz, Amerikan arşivlerinin ve Türkiye'de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki eserlerin oluşturduğunu belirtmektedir. "BASMATSCHI", Almanca olarak kaleme alındığı için Rus-kiril alfabesiyle yazılmış olan bazı ünvan ve özel isimleri belirtirken Baymirza Hayit, biraz zorlandığını, bu sebeble de klasik Alman transkripsiyon usulüne müracaat ettiğini belirtmektedir.

Baymirza Hayit, "*Basmacı*" 1917 Yılından 1934 Yılına Kadar Türkistan'ın Millî Mücadelesi" adlı eserinin Önsöz'ünde; Batı Türkistan'da Türkistanlılar ile Ruslar arasında 1917 ile 1934 yılları arasında meydana gelen silahlı mücadelenin tarihini incelemeyi amaç edindiğini belirtmektedir. Ayrıca, yazar yine bu eserinde Türkistanlıların yaşayış tarzları, kültürel ve dinî faaliyetleri ile millî örf ve âdetlerini sürdürmek için verdikleri Millî Mücadele'den de bahsediyor. Bunun yanında Sovyet Komünist Partisi'nde yer alan Türkistan muhalefetinin özelliklerine de değinmektedir.

Ruslar, 1918-1935 yılları arasında Türkistanlıların verdiği Millî Mücadeleyi bir eşkiya hareketi olarak gördükleri için bu dönemi anlatmak için, Türkçe küçümseyici bir kelime olan "Basmacı" kelimesini kullanmaktadır. Rusların bu iddialarına karşılık olarak, Türkistanlı mücahidler ise Sovyetlere karşı verdikleri savaşı, "Millî Mücadele" olarak adlandırmaktadırlar. Hayit, Basmacı ile Baskıncı kelimelerinin Özbekçe'de aynı kökten geldiğini belirtip, Türkistan'ın dünyaca tanınmış yazarlarından olan Cengiz Aymetov'un 1991 yılına Basmacı'nın Basatuwtachi: Kurtarıcı kelimesinin yerine kullanıldığını keşfettiğini bildirmektedir.

Girişte; Rusya'da "Basmacı" konusunda Sovyet tarihçilerinin de bir takım makaleler yazdığı, ancak bu eserlerin devletin ve Kominist Parti'nin resmi ideolojisine uygun olarak kaleme alındığı için objektif olamadığı belirtiliyor. Sovyet araştırmacıları, Basmacı Hareketi'nin, karşı devrimci, dini bir gruba dayanan hareket olduğunu ileri sürüp, Türkistan'ın milli mücadelesinin bir halk hareketi olduğunu kabul etmemektedirler. Ayrıca, yine bu araştırmacılar tarafından "Basmacı Hareketi'nin" Almanlar,

Türkler, İngilizler ve Amerikalılar tarafından desteklendiği ileri sürülmektedir. 1920 yılından sonra Batı Avrupa ve Amerika'da "Basmacı" konusunu içeren makaleler yazıldığı, ama bazı güçlükler yüzünden bu zamana kadar, bu konuda müstakil bir eser meydana getirilemediğini söylüyor. Bu güçlüklerden bazıları; Sovyetler Birliği'nin Türkistan'ın Milli Mücadelesi "Basmacı" konusunda araştırma yapan araştırmacılara arşivlerini açmaması ve Basmacı Hareketi'ni yürüten liderlerin büyük bir kısmının hatıralarını yazmamış olmasıdır.

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Berlin'de kurulan Milli Türkistan Birlik Komitesi'nde yer alarak doğrudan doğruya Türkistan'ın Milli Mücadelesi'nin askerî ve sosyal meseleleriyle meşgul olan ve Türkistan'ın Milli Mücadele tarihinin gizli kalmış bir yönünü ortaya koyan bu eseri bize kazandırdığı için yazara teşekkür eder, yeni çalışmalarını bekleriz.

The first part of the report is devoted to a description of the project. It starts with a brief overview of the background and the objectives. The next part describes the methodology used for the data collection and analysis. This is followed by a detailed presentation of the results, which are then discussed in the context of the research objectives. The report concludes with a summary of the findings and some recommendations for future research.

The methodology section describes the data collection process, which involved a series of interviews with key stakeholders. The data was then analyzed using a thematic analysis approach. The results section presents the findings from the interviews, which were organized into several themes. These themes are discussed in the context of the research objectives and the existing literature.

The findings of the study indicate that there are several key factors that influence the success of the project. These factors include the quality of the data, the expertise of the team, and the support of management. The report also identifies some potential risks and provides recommendations for how to mitigate them.

In conclusion, the project has been successful in achieving its objectives. The findings provide valuable insights into the factors that influence project success. These insights can be used to inform future projects and to improve the overall effectiveness of the organization.